

การมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าโคกหนองโดนเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน :
เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา
PARTICIPATION IN RESTORATION OF KHOK NONG DON FOREST
CONSERVATION AS A FOOD SOURCE FOR THE COMMUNITY : NONG
BUA SA-AT SUB-DISTRICT MUNICIPALITY, BUA YI DISTRICT, NAKHON
PATCHSIMA PROVINCE

สถิต จำเริญ

SATID JUMRERN

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

NAKHON RATCHASIMA RAJABHAT UNIVERSITY

จังหวัดนครราชสีมา

NAKHON PATCHSIMA PROVINCE

รับบทความ : 8 กุมภาพันธ์ 2564 /ปรับแก้ไข : 2 มีนาคม 2564 /ตอบรับบทความ : 4 มีนาคม 2564

Received : 8 February 2021 /Revised : 2 March 2021 /Accepted : 4 March 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ประวัติชุมชนท้องถิ่นและแหล่งอาหารในป่า 2) บทบาทและการมีส่วนร่วมขององค์กรและประชาชนในการจัดการทรัพยากรและการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่า และ 3) หาแนวทางสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าโคกหนองโดนเพื่อเป็นแหล่งอาหารชุมชน ด้วยการศึกษาเอกสาร และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่มซึ่งผ่านการตรวจคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 22 คน เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านโนนทองกลาง และบ้านหนองบัวสะอาด เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า รัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมาย และพระราชบัญญัติได้กำหนดให้รัฐ ชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน ซึ่งองค์กรภาครัฐมีบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนา การตั้งศูนย์ การตั้งคณะกรรมการ ส่วนประชาชนเชื่อว่าพื้นที่ป่าเป็นของตนเอง และรับรู้ว่ามีกฎ กติกา ข้อตกลงของชุมชนที่ต้องปฏิบัติตาม ซึ่งสอดคล้องกับการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่หลากหลาย

การศึกษาวิจัยนี้เสนอแนวทางการมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) การสร้างการรับรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับป่าชุมชนแก่ประชาชน 2) การจัดสรรการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนให้เป็นสัดส่วน 3) การผสมผสานความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ตามหลัก “บวร” 4) การถ่ายทอดองค์ความรู้การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้แก่เด็กและเยาวชน 5) จัดทำธรรมนูญป่าชุมชน

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, การฟื้นฟูอนุรักษ์, ป่าโคกหนองโดน, แหล่งอาหารของชุมชน

ABSTRACT

The research purposes were to study 1) the history of the local community and food sources in the forest, 2) the roles and participation of organizations and people in the management of the forest and restoration, and 3) the ways to engage in forest conservation of Khong Nong Don forest as a food source of the community by conducting documentary research and fieldwork using interviews and group discussion, which have been quality tested, three experts. Key persons were purposively selected from 22 people in Ban Non-Thong Lang and Ban Nong Bua Sa-at in Nong Bua Sa-at Sub-district Municipality, Bua Yai district, Nakhon Ratchasima province. And using the data by the content analysis.

The results revealed that the Constitution, Code, and Act, Community and people should participate in conservation and rehabilitation of community forests. Also, the public organization has the roles in creating the development plan, setting the Center, and assigning the committee. Apart from that, people in the community still believed that they belonged to the community forest. They also acknowledged and followed the rules and the agreement according to the community's participation in various activities.

This research suggested as following: 1) building awareness the public to understand the related community forest law, 2) classifying the use of community forest area with appropriate proportion, 3) developing the area by incorporating among the villages, temples, and schools; "Bowora" principle, 4) transferring these pieces of knowledge to the youths in the community, and 5) creating the agreement on community forest.

Keywords : Participation, Conservation, Khok Nong Don Forest, Community food source

บทนำ

แนวคิดป่าชุมชนในประเทศไทยเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2531 ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าทั้งในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่า การอนุรักษ์และการบำรุงรักษาป่า โดยให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของป่า ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยมองป่าเป็นทุนของชุมชน เป็นสินทรัพย์ของชุมชน ป่าเป็นฐานทรัพยากรในการดำรงชีวิต ป่าทำให้เกิดเศรษฐกิจชุมชน เป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งของการดำรงอยู่ของความเชื่อ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเห็นว่าแนวคิดป่าชุมชนนั้นสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นแนวคิดที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข พอมีพอกิน มีความสงบร่มเย็นในการดำรงชีวิต (Wongchaum, 2011, p. 86) ป่าชุมชนจึงสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนได้เนื่องจากชุมชนสามารถพึ่งพาป่าชุมชนในด้านการเป็นแหล่งรายได้ แหล่งอาหาร ยารักษาโรค (สมุนไพร) เป็นต้น

เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาดจัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2555 ตั้งแต่วันที่ 24 สิงหาคม 2555 เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด มีพื้นที่ทั้งหมด 46.4 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 30,183 ไร่) เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาดมี 10 หมู่บ้าน และมีจำนวนประชากร ณ เดือนตุลาคม พ.ศ.2559 มีประชากรรวมทั้งสิ้น 6,836 คน จำนวนครัวเรือน 1,781 ครัวเรือน ความหนาแน่น

เฉลี่ย 147 คน/ตารางกิโลเมตร (Nong Bua Sa-at Sub-district Municipality, 2019, online) โดยที่ป่าชุมชนในเขตตำบลหนองบัวสะอาด มีจำนวน 6 แห่ง ได้แก่ ป่าชุมชนโคกโสกกบก ป่าชุมชนโคกหนองโดน ป่าชุมชนโคกหนองซี้หิน ป่าชุมชนบ้านกระพี้ ป่าชุมชนบ้านสระครก และป่าชุมชนบ้านสระเพนียด เดิมอยู่ในเขตป่าโคกหลวง ซึ่งเป็นป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่ที่ครอบคลุม 4 อำเภอ คือ อำเภอบัวใหญ่ อำเภอกอง อำเภอบ้านเหลื่อม และอำเภอกันทรวิชัย สมัยก่อนมีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาในปี พ.ศ.2472 แยกออกจากป่าโคกหลวงเพื่อกันพื้นที่เป็นป่าชุมชน ช่วงปี พ.ศ. 2475-2477 เริ่มต้นป่ามีเนื้อที่ 2,000 ไร่ ปัจจุบันป่าโคกหนองโดนเป็นป่าชุมชนที่มีเนื้อที่อยู่ในเขตบ้านโนนทองหลาง บ้านหนองบัวสะอาด รอบป่าเป็นที่ดินที่มีหนังสืออนุญาตให้เกษตรกรผู้มีชื่อเข้าใช้ประโยชน์ ในที่ดินของรัฐ (ส.ป.ก. 4-01) ตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ป่าโคกหนองโดนเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้คนในชุมชนและเป็นแหล่งอาหาร ได้แก่ อัง เห็ด หน่อไม้ ดอกกะเจียว แยม กะปอม ไข่มดแดง เป็นต้น และเป็นแหล่งผลิตสมุนไพรเพื่อนำมาใช้เป็นยารักษาโรค เช่น ปลาไหลเผือก รากยอ ผักชีโคก และมีการนำต้นไม้ม้าทำตะกร้า ด้ามจอบ ด้ามเสียม ในปัจจุบันมีการอนุรักษ์ป่าไม้มากขึ้นและคนในพื้นที่มีความต้องการที่จะสร้างสำนึกร่วมกันในการอนุรักษ์ป่าไม้ให้คงอยู่ชั่วลูกชั่วหลาน ต้องการให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรมชาติ (Nong Bua Sa-at Sub-district Municipality, 2019, online)

จากความเจริญก้าวหน้าของสังคมทำให้หมู่บ้านหรือชุมชนมีการขยายตัว มีการใช้พื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินที่นา ที่ไร่และที่สวน เพื่อใช้ในการทำการเกษตร ส่งผลทำให้เกิดการบุกรุก แผ้วถางพื้นที่ป่าทั้งป่าที่อยู่ในเขตพื้นที่ของเอกชนและป่าชุมชน ทำให้พื้นที่ป่าที่มีมากในอดีตมีปริมาณลดน้อยลง ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยเฉพาะคนรุ่นเก่าที่ใช้สอยประโยชน์จากป่าเพื่อการดำรงชีพ เช่น เป็นแหล่งอาหาร แหล่งสาธารณสุขโรค แหล่งท่องเที่ยวหรือเป็นแหล่งหารายได้ เป็นต้น นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของสภาพดินฟ้าอากาศ และเกิดปรากฏการณ์ภัยธรรมชาติที่รุนแรงมากกว่าในอดีต ดังนั้นเพื่อให้พื้นที่ป่าชุมชนของเทศบาลตำบลหนองบัวสะอาดที่มีเนื้อที่รวม 1,510 ไร่ (Nong Bua Sa-at Sub-district Municipality, 2019, online) ยังเหลือไว้เพื่อเป็นแหล่งอาหารให้คนในชุมชนสามารถใช้สอยและเป็นทรัพยากรธรรมชาติของชาติอย่างยั่งยืน การศึกษาวิจัยนี้จึงต้องค้นหาแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและสร้างสำนึกร่วมกันในการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งอาหารในป่าชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

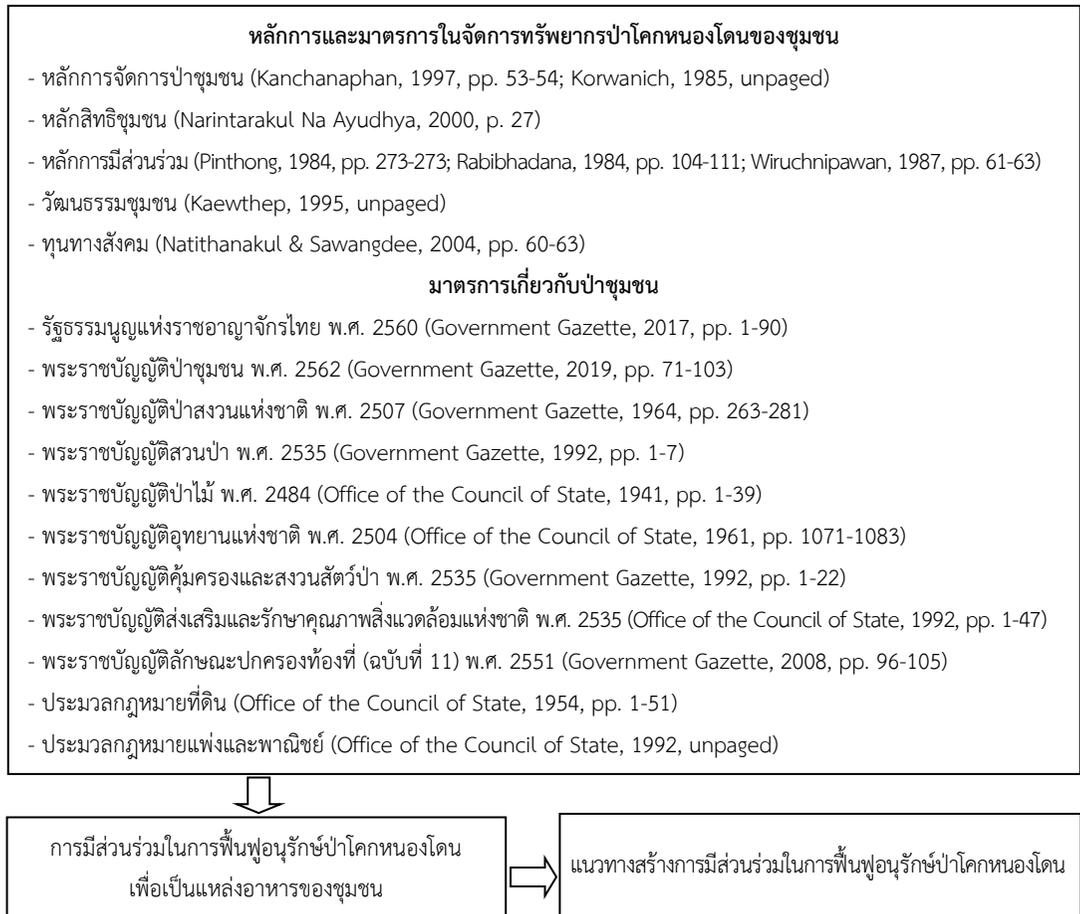
1. เพื่อศึกษาประวัติชุมชนท้องถิ่นและแหล่งอาหารในป่าโคกหนองโดน
2. เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรและประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าโคกหนองโดนของชุมชน
3. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมขององค์กรและประชาชนในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าโคกหนองโดนของชุมชน
4. เพื่อหาแนวทางสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าโคกหนองโดนเพื่อเป็นแหล่งอาหารชุมชน

ประโยชน์การวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงบทบาทขององค์กรและประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของท้องถิ่น
2. ทำให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรและประชาชนในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าโคกหนองโดนของชุมชน
3. ทำให้ได้แนวทางสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าโคกหนองโดนเพื่อเป็นแหล่งอาหารชุมชน
4. เกิดองค์ความรู้เรื่อง “การฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน”

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทบทวนวรรณกรรมแล้วนำมาสู่กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนโคกหนองโดน เพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน และศึกษาสภาพจริงของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าโคกหนองโดน เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา แสดงดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร คือประชาชนในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่ม ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive) ดังนี้

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ จำนวน 14 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน จาก 3 หมู่บ้านในเขตป่าโคกหนองโดน จำนวน 6 คน บุคลากรในเทศบาล จำนวน 2 คน ผู้นำศาสนา จำนวน 1 คน ประชาชน จำนวน 2 คน และตัวแทนองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน จำนวน 1 คน

1.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม จากประชาชนผู้มีประสบการณ์ในการจัดการป่าชุมชน หรือมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าไม้ จำนวน 8 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน จาก 3 หมู่บ้านในเขตป่าโคกหนองโดน จำนวน 3 คน บุคลากรในเทศบาล จำนวน 1 คน ประชาชน จำนวน 2 คนและตัวแทนองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน จำนวน 2 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบไม่มีโครงสร้าง และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม โดยคำถามจะครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับประวัติป่าโคกหนองโดน ทนทางสังคม กฎเกณฑ์ระเบียบที่ใช้บังคับ จารีตประเพณี ความเชื่อเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าไม้ แนวทางสร้างการมีส่วนร่วมในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต และโครงการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งอาหาร เสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการวิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงคำถามให้มีความสมบูรณ์ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เลขที่ใบรับรอง HE-036-2562 เมื่อวันที่ 23 เดือนสิงหาคม พ.ศ.2562 จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งวิธีการที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นประกอบด้วย 2 ส่วน คือ การเก็บข้อมูลด้านเอกสาร และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยมีการแจ้งให้ผู้นำหมู่บ้านทราบล่วงหน้า 7 วัน พร้อมทั้งนัดหมายวันและเวลาที่จะลงพื้นที่เก็บแบบสัมภาษณ์ เมื่อได้ข้อมูลที่ถูกต้องเพียงพอแล้วก็จะได้นำข้อมูลนั้นไปดำเนินการวิเคราะห์ต่อไป ส่วนการสนทนากลุ่มมีแจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลทราบล่วงหน้า 7 วัน พร้อมทั้งนัดหมายวัน เวลาและสถานที่ในการจัดการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยขอเวลาในการสนทนาและบันทึกเทป ผู้วิจัยทำสรุป ทบทวนประเด็นในการสนทนากลุ่มในวันที่ทำการจัดการสนทนากลุ่ม เมื่อเห็นว่าข้อมูลที่ได้รับนั้นเพียงพอที่จะนำไปวิเคราะห์ข้อมูลแล้วก็จะยุติการสนทนากลุ่ม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ทำการจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กันและวิเคราะห์เชื่อมโยงของหมวดหมู่กำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ โดยนำเสนอกรอบแนวคิดที่มีความสัมพันธ์กันเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม จะทำการสรุป รวบรวมความคิดที่ได้จากการสนทนากลุ่มและนำเสนอกลับกลุ่มเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาสังเคราะห์หาแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมกันในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าโคกหนองโดนเพื่อเป็นแหล่งอาหารชุมชน จนเกิดองค์ความรู้เรื่อง “การฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน”

ผลการวิจัย

1. ประวัติชุมชนหนองบัวสะอาดและแหล่งอาหารในป่าโคกหนองโดน มีดังนี้

ชุมชนหนองบัวสะอาด เกิดขึ้นราวปี พ.ศ. 2470 ครอบครัวแรกที่มาทำบ้านเรือนเป็นหลักแหล่งคือครอบครัวหมั่นกิจ ในสมัยที่นายสะอาด หมั่นกิจ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้ตั้งชื่อบ้านหนองบัวสะอาด ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 จึงจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวสะอาด ณ บ้านสระครก ซึ่งมีหมู่บ้านจำนวน 10 หมู่บ้าน โดยมีนายสมพงษ์ ทองพันธ์ เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ต่อมาในปี พ.ศ. 2555 แบ่งการปกครองเป็นเทศบาล ยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด มีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2555 โดยมีนางทองคุณ แสนสี เป็นนายกเทศมนตรีคนแรก ตำบลหนองบัวสะอาด มีพื้นที่ประมาณ 46.4 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 30,183 ไร่ ที่ดินร้อยละ 10 เป็นที่ดิน สปก.4-01 ส่วนที่ดินส่วนมากร้อยละ 80 เป็นที่ดินมีโฉนดซึ่งเป็นเอกสารสิทธิ์แสดงความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดิน (โฉนดครุฑแดง) ซึ่งรัฐออกให้ราวปี พ.ศ. 2530-2533 ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก คือ ทำนา ไร่ อ้อย ไร่ มันสำปะหลัง การปลูกพืชผักสวนครัว เช่น ผักบุ้ง ผักกาด ผักชีจีนและผักชีลาว และการเลี้ยงสัตว์ เช่น แพะ วัว ควาย ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดและสำนักสงฆ์จำนวน 11 แห่ง ชาวตำบลหนองบัวสะอาด ส่วนมากร้อยละ 90 พูดภาษาอีสาน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยึดมั่นในจารีตประเพณีของท้องถิ่นที่เรียกว่า “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” ทำให้เกิดความสามัคคีปรองดอง ประกอบสัมมาอาชีพอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขเรื่อยมา

สำหรับป่าชุมชนในเขตพื้นที่ตำบลหนองบัวสะอาด มีจำนวน 6 แห่ง ดังนี้ ป่าชุมชนโคกโสกบก มีเนื้อที่ 634 ไร่ ป่าชุมชนโคกหนองโดน มีเนื้อที่ 392 ไร่ ป่าชุมชนโคกหนองขี้หิน มีเนื้อที่ 658 ไร่ ป่าชุมชนบ้านกระพี มีเนื้อที่ 29 ไร่ ป่าชุมชนบ้านสระครก มีเนื้อที่ 72 ไร่ และป่าชุมชนบ้านสระเพี้ยด มีเนื้อที่ 61 ไร่ สมัยก่อนมีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2472 แยกออกจากป่าโคกหลวงเพื่อกันพื้นที่เป็นป่าชุมชน โดยนายสะอาด หมั่นกิจ จากนั้นมีการแผ้วถางรุกพื้นที่ป่า (เขตบ้านสระครก) ช่วงปี พ.ศ. 2475-2477 เริ่มต้นป่าในพื้นที่ 2,000 ไร่ แต่ยังเป็นป่าสงวนแห่งชาติ การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญคือการที่ชาวบ้านปักเขตเพื่อเป็นที่สาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน ปัจจุบันป่าชุมชนโคกหนองโดน มีเนื้อที่ 392 ไร่ ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน ปี พ.ศ. 2556 ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 บ้านสระครก เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์และเป็นต้นน้ำของลำห้วยแคน ลำห้วยแห่งนี้ไหลไปหล่อเลี้ยงชุมชนหลายตำบล ซึ่งพื้นที่รอบๆ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปก.4-01) มีเสาแบ่งเขตพื้นที่ป่ากับที่ดินเอกชน พบว่าพรรณพืชและต้นไม้ในป่าโคกหนองโดน ประกอบด้วย ไม้แดง ไม้แต้ เหลี่ยม สารธร ขี้เหล็ก ตะแบก ต้นไซเนา หมากเมา ผักหวานป่า หมาก ตั้ว หนามพอง มะค่า สะแก หนามแท่ง สมอ เต่า รัง ส้มโง๊ะ สะเดา กะเจียว เป็นต้น ภายหลังมีการอนุรักษ์ทำให้ต้นไม้ใหญ่มากขึ้น (ต้นแดง แต้ เหลี่ยม) โดยมีเทศบาลเป็นผู้ดูแลหลัก ป่าโคกหนองโดนมีหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (น.ส.ล.) เป็นหนังสือแสดงสิทธิในการขอใช้ประโยชน์หรือร่วมกันใช้ที่ดิน ในเขตราชพัสดุหรือเขตสาธารณประโยชน์ ในด้านเศรษฐกิจจากป่า พบว่าคนในชุมชนสามารถหารายได้จากป่าชุมชนด้วยการเก็บเห็ด ผักขยง ทำให้ช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน อีกทั้งป่าชุมชนยังเป็นแหล่งอาหาร เช่น อัง เห็ด หน่อไม้ ดอกกะเจียว แยม กะปอม ไช้ผดแดง เป็นต้น และมีสมุนไพรเพื่อนำมาใช้เป็นยารักษาโรค เช่น ปลาไหลเผือก รากยอ ผักชีโคก เป็นต้น

2. บทบาทขององค์กรและประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าโคกหนองโดนของชุมชน ประกอบด้วย

2.1 บทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าตามกฎหมาย ซึ่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของประชาชนและหน่วยงานของรัฐ ผลการวิจัยพบว่ามีความหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และพระราชบัญญัติต่าง ๆ สามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

2.1.1 กฎหมายสูงสุด คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

2.1.2 ประมวลกฎหมาย ได้แก่ ประมวลกฎหมายที่ดิน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

2.1.3 พระราชบัญญัติ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองป่าไม้และสัตว์ป่า และกฎหมายเกี่ยวกับการปกครอง ดังนี้

กลุ่มแรก กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองป่าไม้และสัตว์ป่า ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

กลุ่มที่สอง กฎหมายเกี่ยวกับการปกครอง ได้แก่ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2543 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551

2.2 บทบาทขององค์กรและประชาชนในการจัดการป่าโคกหนองโดนโดยใช้หลักปฏิบัติจริงและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ทำให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชนของป่าโคกหนองโดน เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ดังนี้

2.2.1 การจัดทำแผนพัฒนาของเทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด

2.2.2 การทำแผนปฏิบัติการฉุกเฉินการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันในฤดูแล้ง ปี พ.ศ. 2562-2563 เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา

2.2.3 การตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด

2.2.4 การแต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนและแหล่งน้ำสาธารณะตำบลหนองบัวสะอาด และการแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรท้องถิ่น เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา

2.2.5 บทบาทของเทศบาลตำบลหนองบัวสะอาดตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีหน้าที่ต้องจัดทำแผนพัฒนาทั้งพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ชุมชน พื้นที่ใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ และการกำหนดคณะกรรมการในโครงการต่าง ๆ ตามแผนพัฒนาฯ จัดหางบประมาณและใช้จ่ายตามลำดับความสำคัญ และติดตามการปฏิบัติงานและผลการดำเนินโครงการ

2.2.6 บทบาทของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าโคกหนองโดน โดยประชาชนเชื่อว่าพื้นที่ป่าเป็นของตนเอง ผู้นำชุมชนจึงรวมตัวกันอนุรักษ์ ประชาชนรู้ว่ามีความละเอียดของชุมชนและถ้ามีการกระทำความผิดเกี่ยวกับป่าไม้อาจจะได้รับโทษ เช่น ปรับ ริบทรัพย์สิน เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมขององค์กรและประชาชนในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าโคกหนองโดนของชุมชน

3.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีการร่วมเป็นกรรมการเพื่อร่วมคิดและตัดสินใจ การร่วมลงมือปฏิบัติ จารีตประเพณีและวิถีธรรมชุมชน ได้แก่ การเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน และมีการร่วมลงมือปฏิบัติ โดยในทุกโครงการหรือกิจกรรมประชาชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีจารีตประเพณีและวิถีธรรมชุมชน โดยมีพระครูเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำด้านการปลูกจิตสำนึก เป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นผู้นำในการปลูกและรักษาป่า การร่วมด้วยช่วยกัน เน้นจิตอาสา การบวชป่า และมีระเบียบข้อบังคับที่เป็นแนวปฏิบัติ

3.2 การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบ กติกา และข้อตกลงของชุมชนที่กำหนดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 ตั้งกฎห้ามบุกรุกที่สาธารณะและตัดไม้ในป่าสาธารณะเด็ดขาด โดยมีกฎข้อห้ามและบทลงโทษไว้อย่างชัดเจน

3.3 การมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการรวมกลุ่มในชุมชน โดยที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการต่าง ๆ ได้แก่ คณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนและแหล่งน้ำสาธารณะ ศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ชมรมผู้สูงอายุ ตำบลหนองบัวสะอาด สภากาแฟและเยาวชนตำบลหนองบัวสะอาด สภากองกร์ชุมชนตำบลหนองบัวสะอาด เป็นต้น และการมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนและแหล่งน้ำสาธารณะตำบลหนองบัวสะอาด

3.4 การมีส่วนร่วมในการให้ความคิดเห็นของประชาชน โดยเทศบาลตำบลหนองบัวสะอาดมีการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะของประชาชนตำบลหนองบัวสะอาดและผู้มีส่วนได้เสีย ยึดหลักกระบวนการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ. 2548 เป็นการสร้างหลักการมีส่วนร่วม

3.5 การมีส่วนร่วมตามหลักสภาพของท้องถิ่น โดยพิจารณาตามสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น โดยชุมชนหนองบัวสะอาดมีท่านพระครูกิตติศีลโสภณที่เป็นนักพัฒนา เพื่อให้ตำบลหนองบัวสะอาดเป็นปอดให้กับคนบัวใหญ่และเป็นพื้นที่ปลอดภัยอย่างถาวร ซึ่งเป็นการสืบสานตามแนวพระราชดำริและศาสตร์พระราชาที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการป่าชุมชนให้มีความเหมาะสมกับป่าชุมชนของตนเอง

4. แนวทางสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าโคกหนองโดนเพื่อเป็นแหล่งอาหารชุมชน

4.1 หน่วยงานต้องดำเนินการตามแผนพัฒนาให้สำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ และมีการกำหนดแผนพัฒนาในปีต่อไปอย่างต่อเนื่อง

4.2 หน่วยงานควรมีโครงการหรือกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยเทศบาลตำบลหนองบัวสะอาด มีการกำหนดโครงการไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น และแผนงบประมาณเพื่อให้สามารถดำเนินโครงการได้อย่างต่อเนื่องทุกปี เช่น โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ โครงการปลูกป่าลดภาวะโลกร้อน โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯ ปลูกป่าเสริมพื้นที่ว่างในที่สาธารณะประโยชน์ เป็นต้น

4.3 หน่วยงานสร้างการมีส่วนร่วมให้แก่ประชาชนทุกชั้นตอน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน ตามหลักการพัฒนาการมีส่วนร่วม 5 สร้าง อย่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น

4.4 การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้

4.5 การใช้หลักจารีตประเพณีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ เช่น การบวชต้นไม้ การอนุรักษ์ไม้มงคลจากอดีต ทำบุญกลางป่าโดยนิมนต์พระทำพิธีในป่า เป็นต้น

4.6 การกำหนดศูนย์รวมหรือผู้นำในการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยการให้วัดมีบทบาทสำคัญในการเป็นที่ชุมนุมความคิดและกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า เช่น ป่าช้าชุมชน ดอนปู่ตา การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯ เป็นต้น

4.7 การแบ่งพื้นที่ป่าหรือการใช้ประโยชน์จากป่าเป็นสัดส่วน และการปลูกป่าทดแทน

4.8 การบังคับใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ให้สอดคล้องกับ “หลักวิถีชีวิตชาวบ้าน”

4.9 สร้างการประสานงานกับองค์กร หน่วยงานทั้งภายในและภายนอก

4.10 การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพื้นที่ออกกำลังกายโดยความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานของรัฐ โดยใช้ “หลักบวร” และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เด็กและเยาวชน

4.11 การจัดหางบประมาณเพื่อการพัฒนา เช่น การเขียนโครงการของบประมาณจากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเขียนโครงการวิจัย เป็นต้น

อภิปรายผล

1. บทบาทขององค์กรและประชาชนในการจัดการป่าโคกหนองโดนตามกฎหมาย โดยประเทศไทย เป็นประเทศที่ปกครองในระบอบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil law) ตามหลักนิติรัฐที่ปกครองโดยกฎหมาย ผลจากการวิจัยเอกสาร พบว่า ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศที่กฎหมายอื่นจะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญไม่ได้ ซึ่งมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ มาตรา 43 (2) มาตรา 43 วรรคสอง มาตรา 50 (3), (8) มาตรา 57 (2) และมาตรา 58 ซึ่งเทศบาลหนองบัวสะอาดเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รัฐธรรมนูญกำหนดอำนาจหน้าที่จัดทำบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน และบริหารราชการส่วนท้องถิ่นโดยอิสระตามที่กฎหมายให้อำนาจตามมาตรา 250 และมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2543 และมีอำนาจในการกำหนดแผนตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ส่วนกฎหมายลำดับรองที่เกี่ยวข้องมีทั้งที่เป็นประมวลกฎหมายและพระราชบัญญัติ ดังนี้ ประมวลกฎหมายที่ดิน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติ

ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งกฎหมายทุกฉบับเป็นกฎหมายที่กำหนดหน้าที่ให้รัฐ หน่วยงานของรัฐและประชาชนต้องปฏิบัติตาม และหากไม่ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนย่อมมีบทลงโทษตามกฎหมาย ซึ่งเดือนภา กู่ทอง (Puthong, 2018, pp. 80-94) กล่าวว่าว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมีหลายฉบับและมีหน่วยงานที่มีภารกิจด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงหลายหน่วยงาน กฎหมายเกี่ยวกับ ป่าไม้ในปัจจุบันต่างสนับสนุนหลักการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการป่า ป่าชุมชนในแง่อำนาจรัฐมีปัญหาด้าน กฎหมายทับซ้อนกับกฎกติกาของชุมชน การต่อรองในเรื่องสิทธิได้นำไปสู่การสร้างกลไกที่เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลได้ กรณีป่าชุมชนเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของไทยได้อย่างชัดเจน รัฐยังคงรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ จึงควรที่จะมีกฎหมาย เกี่ยวกับป่าชุมชนโดยเฉพาะ

กฎหมายที่ใช้บังคับในปัจจุบัน คือ พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนด สิทธิหน้าที่และบทบาทของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนไว้ อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยให้จัดตั้งป่าชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ตามมาตรา 6 และกำหนดให้มีคณะกรรมการป่าชุมชน ระดับจังหวัดตามมาตรา 23 มีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 26 และสามารถแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ป่าชุมชน ตามมาตรา 27 ซึ่งในการจัดการป่าชุมชนต้องมีการดำเนินการตามมาตรา 31 และมาตรา 32 เพื่อกำหนดเขตป่าชุมชนแล้วนำมา ขอดำเนินการป่าชุมชน และกำหนดให้การจัดการป่าชุมชนในรูปของคณะกรรมการป่าชุมชนตามมาตรา 42 และมีอำนาจ หน้าที่ตามมาตรา 44 นอกจากนี้ยังกำหนดให้สมาชิกป่าชุมชนมีหน้าที่ในการดูแลรักษาป่าชุมชนตามมาตรา 45 ด้วย ซึ่งพระราชบัญญัติป่าชุมชนกำหนดสิทธิหน้าที่และข้อห้ามทั้งต่อผู้เป็นสมาชิกป่าชุมชนและบุคคลที่ไม่ใช่สมาชิกไว้ ด้วยตามมาตรา 50 มาตรา 51 มาตรา 52 มาตรา 53 และมาตรา 63 ดังนั้น เพื่อประโยชน์เพื่อประโยชน์ในการปกป้อง รักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชนให้เป็นไปอย่างสมดุล และยั่งยืน ให้เจ้าหน้าที่ป่าชุมชนซึ่งคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัดแต่งตั้งตามมาตรา 27 มีหน้าที่ตามมาตรา 64 ได้แก่ การแนะนำให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่บุคคลในชุมชนและบุคคลที่อยู่รอบพื้นที่ป่าชุมชน ในการดูแล รักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชน เป็นต้น พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ.2562 จึงเป็นกฎหมายที่ให้ประชาชนและชุมชนในเขตพื้นที่ป่าชุมชนได้มีบทบาทหน้าที่ ในการจัดการป่าชุมชนสอดคล้องกับผลการวิจัยของเผด็จ ข้าเพ็ง (Kamphang, 2000, pp. 79-88) ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ ต้องการให้รัฐออกพระราชบัญญัติป่าชุมชน เพื่อเป็นการให้สิทธิชาวบ้านในการที่จะจัดการกับทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ ตามความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้อย่างถูกต้อง และสอดคล้องกับผลการวิจัยของกาญจนา คุ่มทรัพย์ (Kumsap, 2015, p. 98) ที่ว่าการจัดการป่าชุมชนจึงเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เรียกร้องให้ภาครัฐมีนโยบาย และแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมภายใต้กรอบของกฎหมายและบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ว่าด้วยเรื่องของสิทธิชุมชน

2. บทบาทของประชาชนในการรับรู้กฎหมายและการปฏิบัติตามกติกาของชุมชน ซึ่งจะเห็นว่ากฎหมาย เกี่ยวข้องกับป่าไม้อยู่หลายฉบับ ผลการวิจัยพบว่าประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาดส่วนมากไม่รู้ว่า มีกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ที่เป็นพระราชบัญญัติต่าง ๆ แต่รู้ว่ามีกฎระเบียบของชุมชนที่ผู้นำชุมชนในสมัยปี พ.ศ. 2536 ได้ตั้งกฎห้ามบุกรุกที่สาธารณะและตัดไม้ในป่าสาธารณะเด็ดขาด มีกฎข้อห้ามและบทลงโทษไว้ชัดเจน เช่น ห้ามตัดต้นไม้ทุกชนิด ไม้ทุกชนิด ออกจากพื้นที่ หากไม่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งความเห็นชอบ ของคณะกรรมการจะระบุในแบบฟอร์มขออนุญาต ซึ่งบทลงโทษแก่ผู้กระทำการฝ่าฝืนกฎระเบียบ กติกา และข้อตกลง ของชุมชนดังกล่าวมีดังนี้ 1) ความผิดครั้งที่ 1 ตักเตือน พร้อมยึดของกลาง 2) ความผิดครั้งที่ 2 ปรับ 500-3,000 บาท หรือมากกว่า (พิจารณาจากเจตนาและจำนวนต้นไม้ที่ตัด) และ3) ส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย

ส่วนประชาชนในพื้นที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ กติกา และข้อตกลงของชุมชนดังกล่าวของชุมชนมากกว่าพระราชบัญญัติซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้ที่มีการกำหนดฐานความผิดและบทลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดที่มีโทษปรับและจำคุกหรือทั้งจำทั้งปรับ ที่เป็นโทษที่รุนแรง และประชาชนก็รู้สึกเกรงกลัวต่อพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งประชาชนมีสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้มากกว่าร้อยละ 80 ขึ้นไป การใช้ประโยชน์จากป่านั้นถ้าเป็นไม้แห้งหรือกิ่งไม้ที่จะใช้ในการนำมาทำฝืนจะมีการขออนุญาตผู้ใหญ่บ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านต้องขอคำปรึกษาจากคณะกรรมการป่าชุมชนก่อนแล้วจึงจะอนุญาต นอกจากนี้หากมีบุคคลภายนอกพื้นที่มาจับสัตว์หรือเก็บเห็ด ยังไม่มีการลงโทษ แต่หากตัดต้นไม้จะมีความผิดซึ่งผู้กระทำจะเป็นคนที่อยู่ใกล้ป่าเพราะมองว่าแค่เพียงเอามาใช้สอยเล็กน้อยเท่านั้น ประชาชนรู้บทบาทของตนเองว่าต้องเคารพกฎหมาย หรือเข้าร่วมโครงการที่เกิดจากการมีจิตสำนึกของแต่ละบุคคล เพราะว่าเห็นความสำคัญของป่าไม้จึงเข้าร่วมโครงการตามที่เทศบาลหรือผู้นำชุมชนดำเนินการอย่างต่อเนื่องทุกปีเรื่อยมา สอดคล้องกับผลการวิจัยของชญาณิศา เกตุแก้ว (Katkaew, 2013, p.69-70) พบว่าผลสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนคือการที่ชาวบ้านในชุมชนเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น การกลับมาของสัตว์น้ำสัตว์ป่าและพืชพันธุ์ รวมทั้งเป็นหมู่บ้านต้นแบบ ศูนย์เรียนรู้ของเครือข่าย ศูนย์เรียนรู้การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนจังหวัดเชียงรายเป็นชุมชนในจังหวัดเชียงรายที่สนใจเรื่องการอนุรักษ์มาเรียนรู้ประสบการณ์ แนวทางการอนุรักษ์ได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชนในการจัดทำกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า

นอกจากนี้การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าชุมชนทุกด้านให้แก่คนในชุมชนนั้นจึงมีความสำคัญมากในยุคปัจจุบันซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ (Poungngamchuen et al., 2013, p. 215) พบว่าผลของการทำลายป่าในอดีตทำให้ปัจจุบันชาวบ้านหันมาฟื้นฟูป่าด้วยกิจกรรมต่าง ๆ อย่างจริงจัง ซึ่งในอนาคตชาวบ้านต้องการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนทั่วไปและกลุ่มเยาวชนให้มากขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของภิญญา ปิงเมือง และคณะ (Pingmoung et al., 2017, p. 36) พบว่าปัจจัยที่ทำให้กิจกรรมประสบความสำเร็จคือชุมชนมีความรักหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง และมีความรู้ความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของคนกับป่าโดยเฉพาะการพึ่งพิงในด้านทรัพยากรน้ำและแหล่งอาหาร

3. การมีส่วนร่วมขององค์กรและประชาชนในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าโคกหนองโดน ซึ่งการมีป่าชุมชนในพื้นที่ของเทศบาลตำบลหนองบัวสะอาดทำให้องค์กร ภาครัฐและภาคประชาชนเห็นความสำคัญและโอกาสของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าไม้และเป็นผลดีของสภาพอากาศที่บริสุทธิ์ จึงส่งผลให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อให้เป็นแหล่งอาหารจากป่าชุมชน ดังต่อไปนี้ การมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนและแหล่งน้ำสาธารณะตำบลหนองบัวสะอาด และคณะกรรมการต่าง ๆ การมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติในทุกโครงการหรือกิจกรรมพบว่าประชาชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี คิดเป็นร้อยละ 80 ขึ้นไป การมีส่วนร่วมในการสร้างกฎกติกา ระเบียบข้อตกลงร่วมกันของชุมชน ซึ่งขั้นตอนการทำข้อตกลงของทุกครัวเรือน ผู้ใหญ่บ้านได้ข้อตกลงเกี่ยวกับป่า จะประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายเสียงก่อน 1 วัน เพื่อนัดสถานที่ เวลา ส่วนมากจะเป็นศาลาประชาคมหมู่บ้าน ในวันประชุมจะมีการลงทะเบียน มีการดำเนินการประชุม มีการลงมติแสดงความคิดเห็น การสอบถามและการนำไปปฏิบัติ จะเห็นได้ว่าเทศบาลตำบลหนองบัวสะอาดมีกระบวนการจัดการป่าชุมชนที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ตัดสินใจ ลงมือทำ ร่วมติดตามและประเมินผล สอดคล้องกับงานวิจัยของวิเชียร บุญระชัยสุวรรณ (Bunrachaiswan, 2012, pp. 98-99) ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ 1) ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าของตำบลแม่ก๊กในทุกขั้นตอน 2) ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าทั้งด้านการร่วมคิด

และตัดสินใจ ด้านการร่วมวางแผนกำหนดกิจกรรมด้านการร่วมทำกิจกรรมและด้านการร่วมติดตามประเมินผล มีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ป่าในภาพรวมประชาชนมีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง 4) กิจกรรมเชิงวัฒนธรรมในการจัดการพื้นที่ป่าและการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ป่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าของชุมชน ตำบลแม่ก๊ก อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

4. แนวทางการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าโคกหนองโดนตามหลักวิถีชุมชนและจารีตประเพณี เมื่อพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ.2562 มีผลใช้บังคับแล้วการที่เทศบาลตำบลหนองบัวสะอาดมีการแต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนและแหล่งน้ำสาธารณะตำบลหนองบัวสะอาดที่มีคณะกรรมการจากหลายภาคส่วนและภาคประชาชนด้วย คำสั่งดังกล่าวกำหนดหน้าที่ไว้ 5 ประการตามที่ปรากฏท้ายคำสั่ง ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวถูกกำหนดขึ้นตามกฎหมายเดิมก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ.2562 เมื่อกฎหมายฉบับใหม่มีผลใช้บังคับแล้ว ดังนั้น จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และประชาชนจึงต้องมีการแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนตามกฎหมายฉบับใหม่นี้ นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนมีการใช้หลักวิถีชุมชนชุมชนและจารีตประเพณีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ เช่น การบวชต้นไม้ การอนุรักษ์ไม้มงคลจากอดีต ทำบุญกลางป่าโดยนิมนต์พระทำพิธีในป่า ในพิธีนั้นจะห่มต้นไม้ด้วยผ้าเหลืองด้วยศรัทธาความเชื่อว่าเจ้าป่าอารักษ์จะสถิตอยู่ที่ต้นไม้ การบวชต้นไม้ทำกันมานานในป่าชุมชน จึงควรสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมจารีตประเพณี ความเชื่อ ความศรัทธาต่อไป เพราะถือว่าเป็นกุศโลบายที่ดีในการที่จะทำให้ประชาชนเชื่อและมีสำนึกจากภายในจิตใจในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งคนในชุมชนมีความศรัทธาในหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา และมีพระครูกิตติศีลโสภณเป็นผู้นำที่เริ่มการอนุรักษ์ป่าไม้และการปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะทั่วไป โดยเริ่มจากวัด โรงเรียน ริมถนน และป่าสาธารณะก่อน หลังจากนั้นก็ส่งเสริมให้ประชาชนนำต้นไม้ไปปลูกในพื้นที่ของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นที่ไร่ ที่นา หรือที่อยู่อาศัยที่สามารถปลูกได้ ซึ่งท่านพระครูกิตติศีลโสภณมีแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาให้ตำบลหนองบัวสะอาดเป็นปอดให้กับคนบัวใหญ่และเป็นพื้นที่ปลอดขยะอย่างถาวร ซึ่งเป็นการสืบสานตามแนวพระราชดำริและศาสตร์พระราชมานำมาในบริหารจัดการป่าชุมชนให้มีความเหมาะสมกับป่าชุมชนของตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของเดือนนภา ภูทอง (Puthong, 2018, p. 80) พบว่าสังคมท้องถิ่นมีการจัดการป่าชุมชนโดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวง รวมทั้งพระสงฆ์เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่นและนำเอาวัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่นมาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษา ป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่าและกุศโลบายในการรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง และผลการวิจัยของ ชญาณิศา เกตุแก้ว (Katkaew, 2013, p. 68) ที่ว่าแนวคิดวิธีคิดที่ใช้ในการจัดการป่าชุมชนคือ “การยึดตามหลักคำสอนตามพระพุทธศาสนาและสำนึกรักบ้านเกิด” และชุมชนมีความเชื่อเรื่องผีชุมชนจึงได้นำมาเป็นกุศโลบายที่ช่วยในการรักษา ป่าไม้ควบคู่กับการรักษาป่าที่เป็นรูปธรรมของชุมชนด้วย เช่น พิธีกรรมการบวชป่าและพิธีกรรมการสืบชะตาป่า และสอดคล้องกับงานวิจัยของธนิดา ปิงเมือง และคณะ (Pingmoung et al., 2017, pp. 36) พบว่าชุมชนมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การตั้งกฎระเบียบเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น ทำแนวกันไฟ ปลูกต้นไม้ บวชป่า ทำฝายชะลอน้ำ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะอันเป็นผลจากการวิจัยและข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนา

การสร้างการรับรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับป่าชุมชนแก่ประชาชน การจัดสรรการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนให้เป็นสัดส่วน การประสานความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ตามหลัก “บวร” และการถ่ายทอดองค์ความรู้ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้แก่เด็กและเยาวชน รวมทั้งการจัดทำธรรมนูญป่าชุมชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษามาตรการหลักจำเป็นทางกฎหมายในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

2.2 การศึกษาความรู้ความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อกฎหมายที่ดินในเขตป่าสงวนและกฎหมายป่าชุมชน

2.3 การศึกษาธรรมนูญ กฎ กติกา ข้อตกลงร่วมกันของชุมชนหนองบัวสะอาดกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน

พ.ศ. 2562

2.4 การศึกษากระบวนการการแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนของตำบลหนองบัวสะอาด อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ตามหลักแห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา และคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2562

เอกสารอ้างอิง

- Bunrachaiswan, W. (2012). *Community participation in forest management in Mae Ki Sub-district, Khun Yuam District, Mae Hong Son Province*. Thesis, Master of Public Administration Program in Graduate School, Chiang Mai University, Chiang Mai. (In Thai)
- Government Gazette. (1964). *National Reserved Forest Act B.E. 1964*. Vol. 81, Sec. 38, 28 April 1964. (In Thai)
- Government Gazette. (1992). *Forest Plantation Act B.E. 1992*. Vol. 109, Sec. 20, 13 March 1964. (In Thai)
- Government Gazette. (1992). *Wildlife Preservation and Protection Act B.E. 1992*. Vol. 109, Sec. 15, 28 February 1992. (In Thai)
- Government Gazette. (2008). *Local Government Characteristics Act (No. 11) B.E. 2008*. Vol. 125, Sec. 27 Kor, 5 February 2008. (In Thai)
- Government Gazette. (2017). *Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2017*. Vol. 134, Sec. 40 Kor, 6 April 2017. (In Thai)
- Government Gazette. (2019). *Community Forests Act B.E. 2019*. Vol. 136, Sec. 71 Kor, 29 May 2019. (In Thai)
- Kaewthep, K. (1995). *Developing human-centered cultural landscape: by centering on humanity*. Bangkok : Catholic Council of Thailand for Development. (In Thai)

- Kamphang, P. (2000). *People's participation in the management of community forest : a case study of bantungyao village, sribuaban subdistrict, muang district, Lamphun province*. Thesis, Master of Political Science Program in Rumkhamhaeng University, Bangkok. (In Thai)
- Kanchanaphan, S. (1997). *Cooperation in forest management between temples and the state In the case of community forest of Wat Phra That Doi Chom Chaeng Doi Saket District Chiang Mai Province*. Chiang Mai : Social Research Institute Chiang Mai University. (In Thai)
- Katkaew, C. (2013). *Management Process of Community Forest: A Case Study of Mae ChediMai Sub-district, Wiang Pa Pao District, Chiang Rai Province*. Independent Study Advisory, Master of Arts (Political Economy) Program in Graduate School, Chiang Mai University, Chiang Mai. (In Thai)
- Korwanich, A. (1985). *Community forestry*. Bangkok : Food and Agriculture Organization of the United Nations; faculty of forestry Kasetsart University Forest Textbook Publishing Fund. (In Thai)
- Kumsap, K. (2015). *Community Natural resource Management Case Study Community Forest, UbonRatchathani*. Thesis, Doctor of Philosophy Program in Integral Development Studies Program, Faculty of Management Science, Ubon Ratchathani University, Ubon Ratchathani. (In Thai)
- Narintarakul Na Ayudhya, K. (2000). *Concepts and directions of resource management in watershed with the participation of people*. Chiang Mai : Northern Development Foundation. (In Thai)
- Natithanakul, A., & Sawangdee, Y. (2004). Concepts for community development in demographic dynamics social capital human capital and knowledge dimensions new economic concept. *Sukhothai thammathirat Open University Journal*, 17(1), 57-64. (In Thai)
- Nong Bua Sa-at Sub-district Municipality. (2019). *General condition and basic information*. Retrieved July 25, 2019, form <http://www.nbsa.go.th> (In Thai)
- Nong Bua Sa-at Sub-district Municipality. (2019). *Nong Bua Sa-At Community Forest, Bua Yai District, Nakhon Ratchasima province*. Retrieved July 25, 2019, form <http://www.nbsa.go.th/info.php?cat=1> (In Thai)
- Office of the Council of State. (1941). *Forest Act B.E. 1941*. Bangkok : Office of the Council of State. (In Thai)
- Office of the Council of State. (1954). *Land Code*. Bangkok : Office of the Council of State. (In Thai)
- Office of the Council of State. (1961). *National Parks Act B.E. 1961*. Bangkok : Office of the Council of State. (In Thai)
- Office of the Council of State. (1992). *Civil and Commercial Code*. Bangkok : Office of the Council of State. (In Thai)
- Office of the Council of State. (1992). *Promotion and Conservation of National Environmental Quality Act B.E. 1992*. Bangkok : Office of the Council of State. (In Thai)

- Pingmoung, R., Muakkul, M., Sepa, W., & Lahuna, T. (2017). Biodiversity toward Food Security of Ethnic Groups in Maekok and Mekong River Basin : Case Study in Chiang Rai Province. *Journal of Social Academic*, 10(2), 25-45. (In Thai)
- Pinthong, J. (1984). *Mobilization of people for rural development in rural development administration*. Bangkok : Odian Store. (In Thai)
- Poungngamchuen, J., Supa-udomlerk Tirat, S., & Rungkawat, N. (2013). Participatory Development of the People in Community Forest Management Model : A Case Study of Baan Tha Pha Pao, Tha Pra Duk Sub-district, Maetha District, Lampun Province. *Kmutt Research and Development Journal*, 36(1), 215-233. (In Thai)
- Puthong, D. (2018). The Community Forest Management for Sustainability Using Process of Public Participation and Loval Tradition in Northern Thailand Region. *Journal of Administrative and Management*. 6(2), 80-94. (In Thai)
- Rabibhadana, A. (1984). *Community participation in the Thai society and culture in the participation of people in development*. Bangkok : Sak Sopa printing. (In Thai)
- Wiruchnipawan, W. (1987). *Major Problems and Alternative of community development : people government officials and government leaders*. Bangkok : Odian Store. (In Thai)
- Wongchaum, S. (2011). *Social Development Planning*. Nonthaburi : Petch Rung Print Center. (In Thai)

ผู้เขียนบทความ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สถิต จำเริญญ

อาจารย์ประจำหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

เลขที่ 340 ถนนสุรนารายณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง

จังหวัดนครราชสีมา 30000

E-mail : satidjum@gmail.com